

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Харківське історико-філологічне товариство

Український СВІТ

у наукових парадигмах

Збірник наукових праць

Випуск 7/2020

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Маленко О. О., д-р філол. наук, проф. (Харків) (головний редактор)
- Голобородько К. Ю., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Єрмоленко С. Я., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Лисиченко Л. А., д-р філол. наук, проф. (Харків)
- Кравець Л. В., д-р філол. наук, проф. (Київ)
- Новиков А. О., д-р філол. наук, проф. (Глухів)
- Юр'єва К. А., д-р. пед. наук, проф. (Харків)
- Богданова І. Є., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Борисов В. А., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Нестеренко Н. П., канд. пед. наук, доц. (Харків)
- Руденко С. М., канд. філол. наук, доц. (Харків)
- Умрихіна Л. В., канд. філол. наук, доц. (Харків) (заступник головного редактора)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

- Нелюба А. М., д-р філол. наук, проф., Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.
- Степаненко М. І., д-р філол. наук, професор, ректор Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Ухвалила вчена рада українського мовно-літературного факультету
імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(протокол № 4 від 26 жовтня 2020 року)

У 41 Український світ у наукових парадигмах: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. — Харків : ХІФТ, 2020. — Вип. 7. — 211, [1] с.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 3281 від 18.09.2008.

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
вул. Валентинівська, 2, м. Харків, Україна, 61168

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф., Кочан І. Лінгвістика тексту. Львів: ЛНУ імені Івана Франка. 2016. 316 с.
2. Белей Л. Тарас Шевченко як засновник нової української літературно-художньої антропонімії. *VIII Міжнародний конгрес україністів. Мовознавство. Збірник наукових статей*. К., 2017. 242 с.
3. Данилюк Н.О. Культурологічна лексика в сучасній українській мові та її лексикографічне опрацювання. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8078/Danylyuk_Kul'torolohichna_leksyka_v_suchasniy.pdf.
4. Єрмоленко С. Мовно-естетичні знаки Шевченкової поезії в контексті філософії культури. *Мова і міжкультурна комунікація*. 2017. Вип. 1. С. 41–49.
5. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація. Київ: Академія. 2012. 288 с.
6. Мацько Л.І. Стилістика української мови. К.: Вища школа, 2003. 462 с.
7. Мойсієнко А.К. Символ як явище аперцепції (на матеріалі поезій Тараса Шевченка). *Мовознавство*. 1993. № 3. С. 40–45.
8. Мойсієнко А.К. Текст як аперцепційна система. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 20–25.
9. Муромцева О.Г. Розвиток лексики української мови в другій половині XIX — на початку XX ст. Харків: ХДУ, 1985. 152 с.
10. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики): Навч. посібник для вузів. Вінниця: Нова книга. 2005. 416 с.
11. Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. Тернопіль: Навчальна книга, 2000. 248 с.
12. Стишов А.О. Українська лексика к. XX ст. (на матеріалі засобів масової комунікації). К.: Пугач. 2005. 388 с.
13. Черемська О.С. Національно-культурний компонент онімного простору української народної казки. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія: Філологія. 2017. Вип. 76. С. 383–387.
14. Черторизька Т.К. Літературні антропоніми у творах Т.Г. Шевченка. *Мовознавство*. 1989. № 2. С. 30–35.
15. Шевченко Т. Кобзар / Вступ. ст. та примітки Р. Полонського. Харків — Шевченкове: Майдан — Ярина, 1996. 736 с.

УДК 811.161.2'367.335

Олена Полозова

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

**АСИМЕТРИЧНІ СКЛАДНІ СПОЛУЧНИКОВІ РЕЧЕННЯ
В ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ ЗМІ**

У статті окреслено типові прояви кількісної та якісної асиметрії форми та змісту на рівні складних сполучникових речень сучасної української мови й функціонування таких конструкцій у текстах сучасних засобів масової інформації. Проаналізований матеріал переконує в поширеності вживання асиметричних конструкцій у публіцистичних текстах і доводить потребу в цілісному й усебічному дослідженні цього явища.

Ключові слова: складне сполучникове речення, синтаксис, форма, зміст, кількісна асиметрія, якісна асиметрія, модус, диктум, структурна схема речення.

ASYMMETRIC COMPLEX CONNECTIVE SENTENCES IN MODERN MEDIA TEXTS

*The article outlines the typical manifestations of quantitative and qualitative asymmetry of form and content at the level of complex conjunctive structures of the modern Ukrainian language and the functioning of such structures in the texts of modern media. The analyzed material convinces of the prevalence of the use of asymmetric constructions in journalistic texts and proves the need for a holistic and comprehensive study of this phenomenon. **Keywords:** complex conjunctive sentence, quantitative asymmetry, qualitative asymmetry, modus, dictum, sentence structural scheme.*

Мова засобів масової інформації є об'єктом дослідження науковців, оскільки ЗМІ не лише інформують суспільство й мають психологічний вплив на нього, але формують певні мовні смаки, моду на слововживання, виробляють узвичаєний мовний стандарт. Вивчення мовної організації текстів ЗМІ дозволяє спостерігати за важелями формування читацької думки та соціальної позиції громадян. І. Я. Завальнюк зазначає, що перебудова синтаксичного ладу мови української преси початку XXI ст. виражена в процесах активізації синтаксичних одиниць істотно впливає на комунікативну ефективність повідомлень, увиразнюючи їхню впливову потужність як основну ознаку медійних жанрів [Завальнюк, с. 7].

Функціонування складних речень у мові сучасних засобів інформації входить до кола зацікавлень багатьох науковців, зокрема І. Я. Завальнюк, Р. О. Христіанінової, С. Я. Єрмоленко. Разом із тим є підстави констатувати, що в межах наявних на сьогодні досліджень проблема вивчення саме асиметричних складних сполучникових речень у ЗМІ не була порушена, що й визначає актуальність дослідження.

Метою статі є виявити асиметричні складні сполучникові речення у текстах сучасних засобів масової інформації й з'ясувати семантичні й прагматичні аспекти їхнього функціонування.

Обстежений матеріал дає підстави стверджувати, що в мові засобів масової інформації функціонують складні сполучникові речення як з кількісною, так і якісною асиметрією форми й змісту.

Кількісно асиметричними є складні сполучникові конструкції, у яких одиниці плану вираження й одиниці плану змісту не знаходять однозначного співвіднесення, тобто відсутня пряма відповідність між такими ознаками, як предикативність (характеризує формальний рівень речення) і пропозитивність (характеризує рівень семантичний і вможливорює аналіз особливостей змістової організації речення) [Шувалова, с. 91].

Кількісна асиметрія складного речення зумовлена дією властивій будь-якій мові антиномії економії-надлишковості мовленнєвих зусиль. Ця антиномія виявляє себе у двох тенденціях — усуненні тавтології та компресії мовних одиниць, з одного боку, і збагаченні смислу цих одиниць, з іншого. Тенденція до економії мовних зусиль, компресії мови, пояснюється прагненням усунути непотрібну надлишковість у повідомленні. Прикладом такої тенденції є кількісно асиметричні складні речення, у яких кількість пропозицій є більшою, ніж кількість предикативних одиниць у формальній структурі складного речення.

У змістовій організації речення, відповідно до вчення Ш. Баллі, виділяються два основних рівні: 1) об'єктивний, який репрезентує реальну дійсність (диктумний рівень), і 2) суб'єктивний, який відображає ставлення мовця до повідомлюваного, оцінює ту чи іншу ситуацію, яку відображено в реченні (модусний рівень) [Баллі, с. 44]. Аналіз мови ЗМІ засвідчує наявність у ній речень із відсутнім і модусним, і диктумним компонентами.

Як показує обстежений матеріал, **модусний компонент** значення складного речення може бути елімінований на формально-граматичному рівні речення як у складносурядних, так і в складнопідрядних конструкціях.

На рівні **складносурядних речень** досить частотним у мові засобів масової інформації є вживання протиставних конструкцій з імпліцитним модусом: *Я розумію, що є складнощі в Україні, але ці складнощі є у всіх країнах — як на Сході, так і на Заході* (режим доступу: <https://www.ukrinform.ua>); *Зростання цін викликає обурення громадян, але будь-яке подорожчання ніколи не схвалювалось* («Україна молода», 2015, № 40); Між частинами подібного типу конструкцій немає відношення протиставлення, а сполучник *але* є сигналом нерозгорнутості, імпліцитності двокомпонентного висловлення й використовується лише тому, що конструкція містить імпліцитну частину модусної, оцінної семантики: *Я розумію, що є складнощі в Україні, / але в цьому немає нічого дивного /, ці складнощі є у всіх країнах — як на Сході, так і на Заході; Зростання цін викликає обурення громадян, / але ви ж знаєте /, що будь-яке подорожчання ніколи не схвалювалось*.

У зв'язку з цим виникає питання стосовно того, чому за наявності конструкцій з експлікованим модусом (у складнопідрядних супровідних) мовець віддає перевагу складносурядним протиставним із випущеним модусним компонентом. Пояснити цей феномен можна, очевидно, тим, що саме за використання протиставної конструкції в автора повідомлення з'являється можливість висловити своє бачення взаємозв'язку ситуацій більш експресивно, чому допомагає випущення передбачуваної й інтуїтивно очікуваної співрозмовником модусної частини. Важливо при цьому відзначити, що поява таких конструкцій типова для прагматичних контекстів, де серед інтенцій мовця є завдання заручитися підтримкою співрозмовника, зробити його своїм співником. Цьому сприяє, зокрема, той факт, що пропущена модусна частина, як було показано вище, може інтерпретуватися як прихована апеляція до мовця, яка внаслідок своєї невербалізованості має бути «вичитана» слухачем самостійно. Отже, актуалізація подібних конструкцій є виразним прагматичним прийомом.

На рівні **складнопідрядних** речень з імпліцитним модусним компонентом у ЗМІ активно вживаються конструкції зі сполучником *якщо ... то*, наприклад: *Якщо говорити про Україну як про державу з величезним аграрним та промисловим потенціалом, то ми можемо бути не гіршими за будь-яку розвинену країну світу* («Місто» 29.01.2014); *Якщо говорити про ціни на комунальні послуги, то газ у квартирі без лічильника коштуватиме 24 грн на місяць* (UNN 12.08.2017); *Якщо подумати, то за тиждень часу можна захопити і Донецьк, і Луганськ* (режим доступу: <https://antikor.com.ua>). Як відомо, сполучник *якщо ... то* належить до числа підрядних сполучників, які сигналізують про умовні відношення між подіями. У наведених же прикладах умовно-наслідкового зв'язку не простежується, що можна пояснити наявністю між підрядними частинами імпліцитної ланки, зміст якої в себе вміщують вербалізовані компоненти речення, пор.: *Якщо говорити про Україну як про державу з величезним аграрним та промисловим потенціалом, / то варто зауважити /, що ми можемо бути не гіршими за будь-яку розвинену країну світу*.

Можливість існування подібних імпліцитних конструкцій підтверджується наявністю в текстах семантично адекватних експліцитних трикомпонентних висловлювань, пор.: *Якщо на Донбасі є найбільший в Україні вплив типового російського менталітету — із сакралізацією територіального розширення та силових доказів вищості власної цивілізації, — то неважко здогадатися, що перетворення України на колонію Донбасу розглядається багатьма донбасівцями як цілком бажаний стан речей* (режим доступу: <https://tyzhden.ua>). Згорнуті, імпліцитні конструкції зрозумілі й без контексту, вони є нейтральним міжстильовим засобом і вживаються частіше, ніж експліцитні речення. Однак якщо автор хоче на щось звернути увагу читача, наголосити на важливості інформації, підкреслити власну позицію, то він обирає саме конструкції з експліцитним модусним компонентом. Це пояснює те, що експліцитні конструкції частіше трапляються в науковому, науково-популярному та публіцистичному стилях, де важливим є логічність викладу думки й переконливість тексту.

У мові засобів масової інформації *диктумний* компонент значення найчастіше може бути елімінований на формально-граматичному рівні *складнопірядного* речення, зокрема в порівняльних конструкціях зі складними скріпами на зразок *ніж коли, як коли, ніж якщо*, напр.: *Краще навмання не втручатися, бо тоді ризик погіршити ситуацію більший, ніж якщо нічого не робити* («Київ» 11.05.2018); *Наприклад, проїзд у ряді компаній київських радіотаксі від Шулявки до Петрівки обійдеться втричі дешевше, ніж коли звернутися до бариг, які окупували стоянку біля метро «Шулявська»* («Дзеркало тижня» 09.11.2009); *Коли текст є онлайн — то перевірити наявність плагіату в ньому значно легше, ніж якщо доступ до тексту обмежений* («Дзеркало тижня» 12.10.2018)

Такі двокомпонентні складні речення є імпліцитними варіантами семантично тотожних експліцитних складних речень, пор.: ... *ризик погіршити ситуацію більший, ніж він буде, якщо нічого не робити*.

На протигагу згортання предикативних частин у реченнєвих конструкціях, вживаних у мові ЗМІ, спостерігаємо й протилежну тенденцію — до надлишковості. Так, предикативна частина речень зі сполучником *якщо* має тенденцію до втрати семантики події, що є умовою або підставою для іншої (хоча й не вербалізованої) події [Колосова, с. 61]. Така предикативна одиниця побудована як інфінітивне речення, у якому головний член — дієслово мовлення, при якому є делібертативний об'єкт (додаток), напр.: *Якщо говорити про мене, то я в дитинстві слухала багато класики і багато чорношкірих виконавців* («Дніпропетровськ» № 4 (94) 2016); *Якщо говорити про Лепкого, то він почав писати дуже рано* («Київ» 11.05.2018); Як бачимо, у таких конструкціях делібертативний об'єкт першої предикативної одиниці й суб'єкт другої предикативної одиниці є лексично тотожними (*про мене — я; про Лепкого — він*). Частини зі сполучником *якщо* фактично втратили семантику події та є лише фразеологізованим засобом актуалізації певної частини висловлення, про що свідчить їхня усталеність загалом, відтворюваність за різного лексичного наповнення, стабільність позиції компонентів та семантична цілісність [Шитик, с. 355], пор.: *Щодо мене, то я в дитинстві слухала багато класики і багато чорношкірих виконавців; Щодо Лепкого, то він почав писати дуже рано*. Отже, як засвідчують приклади, конструкції з компонентом *якщо говорити про...* втратили семантику події й служать для актуалізації об'єкта висловлення.

У деяких конструкціях предикативний компонент зі сполучником *якщо* лише частково втрачає семантику події й може виражати різні відтінки ставлення мовця до висловлення, а саме: 1) зауваги автора про точність, достовірність,

серйозність, відвертість висловлення (якщо бути точним, якщо бути щирим, якщо говорити правду й под.), напр.: *Якщо бути щирими, то наврядчи знайдеться людина, яка любить прогрівати холодне авто в зимовий час* (<https://www.facebook.com/watch/?v>); 2) зауваги з модальним значенням можливості, необхідності, доречності основного повідомлення мовця (якщо хочете знати, якщо дозволите сказати), напр.: *Якщо хочете знати мою думку, то в усій цій справі ми мали не найкращий вигляд* («Дзеркало тижня» 12.10.2018); 3) вказівка на джерело інформації (якщо вірити...), напр.: *Якщо вірити жартівливим новинам UaReview, то для того, аби уникнути конфліктів, що виникнуть через спалення посилки, то листоношам «дозволять бити невдоволених клієнтів та використовувати матюки для самозахисту»* (режим доступу: <https://news.24tv.ua>).

На рівні *складнопідрядних речень* монопропозитивну семантику можуть виражати й займенниково-співвідносні речення, напр.: *Я той, хто має побити Кличка* (режим доступу: <http://zik.ua/news/2016/12/14/>), пор.: *Я маю побити Кличка; Я з тих людей, які Україну ніколи не покидали* (Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua>), пор.: *Я ніколи не покидав України; Ляшко перший, хто пояснив походження своїх заощаджень* (режим доступу: <http://uainfo.org>), пор.: *Ляшко першим пояснив походження своїх заощаджень*.

Вибір речень розглянутого типу, структур поліпредикативних, для репрезентації монопропозитивного змісту мотивується тим, що асиметричні конструкції, порівняно із симетричними, є більш виразними. Вираження конструкцією змісту, що є для неї нетиповим, вторинним, породжує ефект експресивного сприйняття.

Як засвідчує аналіз матеріалу, у мові засобів масової інформації частотними є і *якісно асиметричні* складні сполучникові речення. Під якісною асиметрією розуміємо здатність однієї форми виражати, крім основного значення, заданого формально-граматичним механізмом, додаткові відношення між предикативними частинами [Ломакович, с. 200].

Серед складносуриядних речень з асиметрією форми й змісту поширеними в медійних текстах є протиставні конструкції, у яких власне-протиставні відношення доповнюються допустовими. Маркерами протиставно-допустового значення є аналітичні одиниці на зразок *але й, але (а, та) все ж, але все-таки, але все ж таки, та все одно, та незважаючи на це тощо*, напр.: *Звісна річ, у багатьох із них говорить громадянська позиція та патріотизм, але все-таки в основі їхніх заяв — тверезий розрахунок* («Дзеркало тижня», 09.12.2015); *«Сокіл» в Івано-Франківську був дуже близьким, щоб взяти очки, але все ж таки поступився* (Режим доступу: <http://www.sokil.km.ua>); *Зеленський вже не шоумен, але й президентом він не став* (режим доступу <https://espresso.tv/news>), пор.: *Зеленський вже не шоумен, хоча й президентом він не став*.

Серед речень із протиставним сполучником *але* є конструкції, що мають певну структурну й семантичну специфіку, напр.: *Прикро, але пальне в анексованому Криму дешевше, ніж в решті України* (режим доступу: <http://expres.ua>); *Дивовижно, але багато людей у Євросоюзі не впевнені, що путінська Росія — це ворог* (режим доступу: <https://ukr.lb.ua>); *Парадоксально, але школа цим талановитим зіркам в житті не знадобилася* (режим доступу: ukr.segodnya.ua); *Неймовірно, але все ж таки у світі існує одна жінка, з приводу зовнішності якої ні в кого не виникає сумнівів, — всі визнають, що вона прекрасна* (режим доступу: <http://www.k1.ua>).

Характерною особливістю цих конструкцій є те, що до складу першої частини входить група лексем з оцінним значенням: *дивно, прикро, дивовижно, неймовірно,*

парадоксально тощо. За формальним показником зв'язку між частинами (сурядний сполучник *але*) ця конструкція є складносурядним реченням фразеологізованого типу. Однак семантично ці речення відрізняються від типових протиставлених речень, зокрема саме наявністю в них оцінних предикатних лексем. На думку Н.М. Чайковської, у семантиці предикатів «подиву» «взаємодіють дві семи: невідповідності та інформаційна. Інформаційна сема, будучи валентною, не лише прогнозує, але й вимагає з'ясувальної предикативної одиниці, у якій розкривається факт, що оцінюється. Тож одна предикативна одиниця виконує дві функції відносно предикативної лексики «подиву» обґрунтування й з'ясування, при цьому з'ясувальне значення переважає» [Чайковська, с. 48].

Отже, ці конструкції наближені за семантикою до об'єктного відношення, характерного для з'ясувальних речень зі сполучником *що*, пор.: *Дивно, що ми годинами сидимо в соцмережах замість звичайної зустрічі* (режим доступу: <https://www.facebook.com>); *Прикро, що Президент України усю свою енергію спрямовує на пошук ворогів* (режим доступу: <http://dyvys.info>); *Парадоксально, що про імпідмент Трампу говорять ще до інавгурації* (режим доступу: <http://uainfo.org>). Про подібність аналізованих протиставлених конструкцій з'ясувальним реченням свідчить те, що вони легко трансформуються, пор.: *Дивовижно, але Людмила Мілевич не сходить зі шпальт світських хронік, хоча цікавого в ній лише несмак і вміння малювати брови фломастером* (режим доступу: <http://ragu.li/?p=23147>) / *Дивовижно, що Людмила Мілевич не сходить зі шпальт світських хронік, хоча цікавого в ній лише несмак і вміння малювати брови фломастером*.

Виникає питання, чому мовець обирає не з'ясувальні речення, а конструкції зі сполучником *але*. На думку Н.М. Чайковської, специфічною особливістю семантичної структури таких речень є наявність двох модусів: першого — «подив» та другого модусу — пропозиційного значення модальної оцінки, репрезентованого сполучником *але*. Модальна оцінка «так не повинно бути» передує пропозитивному змісту — факту, через що факт мислиться як аномальний [Чайковська, с. 52]. Обидва модуси ускладнюють семантичну структуру речення, що робить такі конструкції більш експресивними. Саме це зумовлює актуалізацію протиставлених конструкцій з оцінним предикатом у першій частині в публіцистиці. Як засвідчив аналіз, такі речення найчастіше вживаються в контекстах негативної оцінки певного факту, який суперечить соціальним нормам, напр.: *Дивовижно, але попри очевидне і багатократно підтверджене в судах небажання НАБУ виконувати елементарні норми законодавства ряд політиків та професійних лобістів до сих пір співають оди очільникам НАБУ* («Українська правда», 28.12.2016); *Знову увагу громадськості привернув до себе Центр надання адміністративних послуг учасникам бойових дій у Львові. Прикро, але жодних висновків, щодо призначення керівника, влада міста так і не зробила* (режим доступу: <http://portal.lviv.ua>).

Серед причин актуалізації формально-змістової асиметрії варто розглядати прагматичні фактори: сурядність виявляється благодатним ґрунтом для вираження, так би мовити, недооформлених залежностей між пропозиціями. Це стає в пригоді мовцю під час реалізації різноманітних комунікативних інтенцій і підтримки різноманітних тактик і стратегій.

У масмедійних текстах поширеними є й *складнопідрядні речення* з асиметрією форми й змісту. Так, часто трапляються складнопідрядні *з'ясувальні* речення, ускладнені означальною, причиновою семантикою. Найпоширенішими в з'ясувально-означальних конструкціях є такі семантичні групи опорних девербативів, утворених від перехідних дієслів: 1) зі значенням мовлення, повідомлення,

сприймання та передачі інформації (заява, звістка, посвідка, твердження, чутка тощо), напр.: [Постраждалого під час фотозйомки Віталія Лазебника викликають на допит –] надійшла заява, **що** він когось побив (режим доступу: <http://ru.telekritika.ua>); У розпал відповідальної угоди Максиму приходить звістка, **що** його кохана померла (режим доступу: kanalukraina.tv/ua); 2) зі значенням мислення (гадка, думка, згадка тощо), напр.: В Україні поширена думка, **що** нашої країні в майбутньому потрібно розібратися з «ДНР» і «ЛНР» так само, як Хорватія свого часу розібралася з самопроголошеною державою сербів на своїй території (режим доступу: <https://uk-ua.facebook.com>); 3) зі значенням відчуття та емоційного стану (віра, відчуття, загроза тощо): Необхідна критична маса людей, які точно мають віру, **що** ми здатні і спроможні, а добро непереможне (режим доступу: kanalukraina.tv/ua).

Особливістю з'ясувальних речень, ускладнених причинною семантикою, є наявність специфічної головної частини й в основному сполучник **що** в підрядній. Опорний компонент таких речень виражено: 1) дієсловами емоційного стану (дивуватися, жалкувати, боятися, ображатися, переживати, радіти, скаржитися, стерегтися, сумніватися, турбуватися, хвалитися, шкодувати та ін.), напр.: Я дивуюсь, **що** на Майдан сказати цій владі «такий сценарій не пройде» виходить тільки кожен сотий українець (режим доступу: <https://uk-ua.facebook.com>); У Вінниці всесвітньо відомий вчений Богдан Гаврилишин жалкував, **що** не пішов у політику (режим доступу: www.vinnitsa.info); 2) прикметниками й предикативами (дивно, рада, щасливий та ін.): Дивно, **що** комусь взагалі знадобилося викрадати таку людину, як Гончаренко (режим доступу: <http://gordonua.com/ukr/news>); Микола Тищенко щасливий, **що** екс-дружина не народила йому дитину (режим доступу: <https://tsn.ua/glamur>).

У ЗМІ активно живають й асиметричні детермінантні речення, зокрема часові, ускладнені додатковою зіставною семантикою. Як зазначає Р.О. Христіанінова, подібно до складнопідрядних темпоральних речень у таких конструкціях передано одночасний перебіг двох паралельних явищ, ситуацій, дій, тобто наявна апеляція до часової ознаки. Але лексико-семантичне наповнення предикативних частин акцентує не тільки одночасність двох реалій дійсності, а й різницю між ними, тобто передані в означених реченнях ситуації зіставлено, що є характерним для складносурядних зіставних речень [Христіанінова, с. 287]. Наприклад, у реченні *Середньостатистичний житель Закарпаття витрачає щомісяця 800 гривень, тоді як киянин — 2910* (режим доступу: <http://zakarpattya.net.ua>) зміст головної й підрядної частини відрізняється двома компонентами: лексемами *житель Закарпаття* — *киянин* і *800 гривень* — *2910 гривень*, у позиції предиката знаходяться однакові семантичні компоненти — *витрачає*; у реченні *Американські клієнти дуже відкриті, тоді як європейські — більш консервативні* (режим доступу: <http://tvoemisto.tv>) зіставна семантика з'являється внаслідок вживання неконтрастних суб'єктних лексем *американські клієнти* — *європейські* та предикатних *дуже відкриті* — *більш консервативні*.

У масмедійних текстах трапляються й речення відповідності, ускладнені додатковим допустовим значенням, через специфічне лексико-семантичне наповнення, наприклад: *Чим вище «активність» антикорупціонерів, тим, «чомусь», дорожче наше життя. [Отже, антикорупціонери «коштують» українцям значно дорожче самих корупціонерів]* (режим доступу: <http://censor.net.ua>), пор.: *Хоча «активність» антикорупціонерів стає вищою, але, «чомусь», наше життя дорожче*. Підрядна частина таких речень відображає ситуацію дійсності, яка є протилежною тій, що її можна було б очікувати з огляду на іншу ситуацію, репрезентовану в головній частині.

Також трапляються речення відповідності, ускладнені додатковим значенням **мети**. Так, наприклад, у реченнях *Що більше ви працюватимете, то кращим буде результат* (режим доступу: <https://trkrai.com>); *Що більше кольорових продуктів споживатимете, то здоровішими будете* (режим доступу: <https://www.ar25.org/article>) наявне спонукання через опис можливого результату дії, що буде виконана в майбутньому. Перша частина в них репрезентує непряме заохочення, спонукання до певних дій (*більше працюйте, споживайте більше кольорових продуктів*), а друга частина (*буде кращим результатом, будете здоровішими*) репрезентує бажаний, очікуваний наслідок, який сприймається як мета. Така семантика зазвичай передається складнопідрядними реченнями мети, пор.: *Працюйте більше, щоб отримати кращий результат; Споживайте більше кольорових продуктів, щоб бути здоровішими*.

Очевидно, автор обирає речення відповідності замість конструкцій мети, оскільки вони є менш категоричними. Це можна пояснити тим, що в складнопідрядних реченнях відповідності спонукання у формах наказового способу дієслова передається переносно: формами майбутнього часу, що постають як спонукання, або поєднанням модальних лексем з інфінітивом. Із такими мовними засобами речення відповідності набувають нейтральної імперативності, що не сприймається як категоричний наказ, а усвідомлюється реципієнтом як порада, прохання.

Отже, дослідження текстів сучасних ЗМІ засвідчило, що вживання в них асиметричних складних сполучникових речень є явищем досить характерним. Із позиції лінгвопрагматичного підходу причиною активності значної кількості асиметричних конструкцій якісного й кількісного різновидів є їхня «зв'язаність» як комунікативних актів із певними комунікативними ситуаціями (осуду, попередження, рекомендації та ін.), жанрами (виступ, дискусія, та ін.) тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / пер. с третьего франц. изд. Е. В. и Т. В. Вентцель; ред., вступ. статья и прим. Р. А. Будагова. Москва: Иностран. лит-ра, 1955. 416 с.
3. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст.: структура та прагматистичні функції: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01. Київ: НАН України, Ін-т укр. мови, 2010. 40 с.
4. Колосова Т. А. Русские сложные предложения асимметричной структуры. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1980. 164 с.
5. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні речення в сучасній українській мові: дис. ... д-ра філол. наук 10.02.01. Київ: Київський ун-т ім. Тараса Шевченка, 1993. 382 с.
6. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові: монографія. Київ: Ін-т укр. мови; Видавничий дім Дмитра Бурого, 2012. 368 с.
7. Чайковская Н. Н. Предложения изъяснительного несоответствия. Системный анализ значимых единиц русского языка: Смысловые типы предложений: сб. науч. ст. Ч. 1. Красноярск: Краснояр. гос. ун-т, 1994. С. 46–53.
8. Шитик Л. Синхронна перехідність синтаксичних одиниць в українській літературній мові: монографія. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2014. 474 с.
9. Шувалова С. А. Использование формы сложного предложения при отражении одной денотативной ситуации. Синтаксические отношения в сложном предложении: сб. науч. тр.. Калинин: КГУ, 1989. С. 90–99.

ЗМІСТ

ТЕКСТ ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ 5

Ірина Богданова, Олена Лептуга

«МОВА ВОРОЖНЕЧІ» В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКОМОВНОГО МЕДІАПРОСТОРУ 6

Костянтин Голобородько

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТЕКСТУ: ЮРИДИЧНИЙ ТА МОВНИЙ АНАЛІЗ 11

Світлана Єрмоленко

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ: ТЕКСТ ЯК ЛІНГВОХУДОЖНЄ САМОВИРАЖЕННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО ДУХА 17

Олена Маленко

ТЕКСТИ УКРАЇНСЬКОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ДИСКУРСУ: ЕКСПАНСІЯ ЗАПОЗИЧЕНЬ
ЯК ВИКЛИК ПИТОМІЙ МОВИ 25

Світлана Марцин

ФУНКЦІОНУВАННЯ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ТЕКСТАХ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ 32

Наталя Нестеренко

КОМУНІКАТИВНЕ СУПЕРНИЦТВО В ТЕКСТАХ УКРАЇНСЬКИХ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ:
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ 40

Лілія Петрова Озель

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ІДЕНТИФІКАТОРИ ВОКАЛЬНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ
ТА ХОРЕОГРАФІЧНОЇ КУЛЬТУРИ В ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА 50

Олена Полозова

АСИМЕТРИЧНІ СКЛАДНІ СПОЛУЧНИКОВІ РЕЧЕННЯ В ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ ЗМІ 54

Світлана Руденко

ТЕКСТ НА ЕТИКЕТЦІ ХАРЧОВИХ ПРОДУКТІВ У ФОКУСІ НАЇВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
ПЕРЕСІЧНОГО СПОЖИВАЧА 62

Любов Умрихіна

КВАЗІСПОНУКАЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ: ІНТЕРПРЕТАЦІЯ
МОДАЛЬНИХ СМИСЛІВ 76

Ольга Черненко

ЛІНГВОПОЕТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ВІКТОРА БОЙКА: СТИЛІСТИЧНИЙ ВИМІР 86

ЕТНОКУЛЬТУРНІ КОДИ МОВИ ЛІНГВОКОМПАРАТИВІСТИКА 92

Юлія Лебеденко

ВЕРБАЛЬНІ ОБЕРЕГИ З КОМПОНЕНТОМ **ХАТА** В УКРАЇНСЬКІЙ КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ . . 93